

"והשיב את אשמו בראשו"

הלקח הנשגב על האחריות של האיש
לנהל קדושת הבית בכח עסק התורהההורים אחראים
לחטא של צאצאיהם

נקדים עוד כלל גדול, כי אם יש ח"ו פגם בהנהגת הבנים או הבנות, הרי זה ידים מוכיחות כי ההורים לא התנהגו כראוי, ועל ידי זה השפיע לרעה גם על התנהגות הבנים, כמו שפירש רש"י (דברים כב-כא) הטעם שסוקלים נערה המאורסה שזינתה פתח בית אביה: "ראו גידולים שגידלתם". לפי זה יש לחקור כאשר רואים ח"ו שאין הצאצאים מתנהגים כראוי, במי יש לתלות האשמה יותר על ראש האב או על ראש האם.

אך מדברי המהרש"א הנזכרים יש לפתור חקירה זו, כי מאחר שמספר אש"ה פחות ממספר אי"ש, לרמז שהאשה צריכה להכניע עצמה לפני בעלה, מבואר מזה שעיקר המשפיע בבית הוא האיש, שהרי האשה נכנעת תחתיו למלא כל רצונו, לכן אם ח"ו יש פגם בהתנהגות הבנים יש לתלות האשמה באיש יותר מבאשה.

וזהו פירוש הכתוב: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה", כאשר האיש והאשה שהם האב והאם יעשו ח"ו חטא למעול מעל בה, הנה הם גורמים בזה, "ואשמה הנפש ההיא", שהנפש של הבן או של הבת יעשו גם כן אשמה למעול ח"ו מעל בה, על כך אומר הכתוב: "והתוודו את חטאתם אשר עשו", כאשר יתוודו האב והאם את חטאתם אשר עשו וגרמו בזה פגם לצאצאיהם, וירצו לדעת מי מהם אשם יותר כדי שיוכל לתקן בתשובה.

מגלה לנו התורה הקדושה: "והשיב את אשמו בראשו", צריך להשיב את אשמו בראשו של האב ולא בראשה של האם, ומפרש ואומר טעם הדבר: "וחמישתו יוסף עליו", שהרי אנו רואים שהקב"ה הוסיף במספר אי"ש חמשה יותר ממספר אש"ה, כדי לרמז שהאשה צריכה להיכנע בפני בעלה, הרי מבואר מזה כי כל הנהגת הבית תלויה בעיקר

(משלי יח-כב) מצא אשה מצא טוב, מוצא דכתיב (קהלת ז-כ) ומוצא אני מר ממות את האשה".

וכתב המהרש"א בחידושי אגדות לפרש בדרך רמז, כי אי"ש בגימטריא שי"א ואילו אש"ה בגימטריא ש"ו ה' פחות מאיש, והרמז בזה כי כאשר האשה מכניעה עצמה לפני בעלה ומחזיקה עצמה פחות ממנה, על כך אומר הכתוב "מצא אש"ה מצא טוב", אבל כאשר היא בבחינת האש"ה שמספרה שי"א כמו אי"ש, כי אינה מכניעה עצמה לפניו אלא רוצה להיות שווה אליו, על זה אומר הכתוב: "ומוצא אני מר ממות את האשה" - האש"ה דייקא עכדה"ק.

ויש להעיר כי רמז זה של המהרש"א מבואר ב"אגרת הטיול" להגה"ק רבי חיים אחי המהר"ל מפראג זי"ע (חלק הרמז אות י) בתוספת ביאור:

"מצא אשה מצא טוב, אוהבי גימטריאות אומרים, כי אש"ה גימטריא שלה ש"ו דהיינו ה' פחות ממנין אי"ש, רמז כי בזמן שהאשה משעבדת עצמה לבעלה, בה' מלאכות שהאשה עושה לבעלה אופה ומשקה כו', אז מצא טוב. וכתוב אחד אומר (קהלת ז-כ) ומוצא אני מר ממות את האש"ה, גימטריא שלה שי"א כמנין אי"ש, ורוצה לומר בזמן שהאשה רוצה להשוות עצמה כבעלה ואינה נכנעת אליו זה מר ממות. וכתוב אחד אומר (שם כח) ואשה בכל אלה לא מצאתי, ואש"ה גימטריא שלה שי"ב דהיינו אחד יותר מן האיש זהו היותר גרוע, שהרי היא רוצה להשתרר על בעלה עד שבכל הנשים הרעות לא מצאנו דומה לה".

והנה מה שכתב כי אי"ש גימטריא ה' יותר ממספר אש"ה, כדי לרמז שהאשה צריכה לעשות ה' מלאכות לבעלה, כוונתו על מה שכתב הרמב"ם (הלכות אישות פכ"א ה"ז): "נמצאו כל המלאכות שכל אשה עושה אותן לבעלה חמש מלאכות, טווה, ורוחצת פניו ידיו ורגליו, ומוזגת את הכוס, ומצעת את המטה, ועומדת ומשמשת בפניו".

בפרשתנו פרשת נשא (במדבר ה-ו): "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה" ואשמה הנפש ההיא, והתוודו את חטאתם אשר עשו, והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו". רש"י מפרש על פי מה ששינונו (ב"ק קי.) שהכתוב מדבר כאן בגזל ממון מחבירו ונשבע לו לשקר.

והנה באמת כבר נזכר דבר זה בפרשת ויקרא (ויקרא ה-כא): "נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכיחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו". ומפרש רש"י הטעם שחזר הדבר ונשנה כאן: "בשביל שני דברים שנתחדשו בה, האחד שכתוב והתוודו, לומר שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיוודה בדבר, והשני על גזל הגר [שאינו לו יורש] שהוא ניתן לכהנים".

אולם מאחר שהכתוב אינו מפרט בפירוש על איזה עון מדובר כאן, אלא הכל נאמר בדרך מאד כללית: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתוודו את חטאתם אשר עשו", למדו מכך בספרים הקדושים שהכתוב מדבר כאן גם על עבירות כלליות, שצריך להתוודות על החטא כדי לתקן הכל בתשובה שלימה, אלא שלפי זה צריך ביאור לפרש המשך הכתוב בדרך רמז: "והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו".

אחריות החינוך
על האיש יותר מן האשה

פתח דברינו יאיר במה שמצינו פירוש מתוק על פסוק זה, שנוגע להורים בתפקיד הקדוש של חינוך הצאצאים לתורה ולעבודת ה', כפי שהביא בהקדמה לספר "כתיבה לחיים" מהרה"ג ר' חיים ישכר דוב גראס זצ"ל דומ"ץ פעטריווא, על פי מה ששינונו בגמרא (יבמות סג.): "במערכתא כי נסיב אינש איתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא, מצא דכתיב

בהתנהגות האיש, שהוא זה שקובע איך יתנהג הבית בדרכה של תורה.

חמשה דברים מוטלת האב לעשות לבנו

ונראה להוסיף בזה פרפרת נאה, כי לכאורה מאחר שהפסוק מדגיש שהאיש אשם יותר מן האשה: "והשיב את אשמו בראשו", משום שאצל האיש המספר הוא חמשה יותר מן האשה: "וחמישיתו יוסף עליו", משמע כי מה שיש אצלו המספר חמשה יותר, יש לו קשר בביאור הטעם שהאשמה תלויה בו יותר ממה שתלויה בה, וצריך להבין הענין בזה.

ויש לבאר הענין בזה על פי מה ששינינו במשנה (קידושין כט.): "כל מצוות הבן על האב אנשים חייבים ונשים פטורות". ובגמרא שינו על כך: "תנינא להא דתנו רבנן, האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות".

מבואר מזה כי ישנם ה' דברים שהאב חייב לעשות לבנו והאם פטורה: א) למולו, ב) לפדותו, ג) ללמדו תורה, ד) להשיאו אשה, ה) ללמדו אומנות. לפי זה יש לומר כי מטעם זה מספר אי"ש יותר על מספר אש"ה בה' לא פחות ולא יותר, לרמז על ה' דברים אלו שהאיש חייב לעשות לבנו והאשה פטורה.

לפי זה מבואר היטב למה אם אין הבנים מתנהגים כראוי, תולים את האשמה בראשו של האב ולא בראשה של האם, שהרי מכיון שאנו רואים שמספר אי"ש הוא יותר ממספר אש"ה בחמשה, לרמז שהאיש חייב לעשות לבנו ה' דברים שהאשה פטורה בהן, וה' דברים אלו כוללים כל עניני הבן בגשמיות וברוחניות, שהחשוב שבהם הוא ללמדו תורה.

והנה ידוע כי אי אפשר להתגבר על היצר הרע כי אם על ידי עסק התורה, כמבואר בגמרא (קידושין ל:): "כך הקב"ה אמר להם לישראל, בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו". נמצא כי כשהבנים חוטאים ח"ו, הרי זה סימן שהאב לא קיים תפקידו ללמדו תורה כראוי, שהרי האשה פטורה מלימוד התורה כמבואר בגמרא (קידושין כט.): "דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם, ולא בנותיכם".

מעתה יש לומר כי זהו פירוש הפסוק: "והשיב את אשמו בראשו", שצריך לתלות האשמה במה שחטאו הבנים בראשו של האב, כי הוא מחוייב לחנך את הבנים יותר מן האשה, ומפרש הטעם

"והשיב אשמו בראשו" אם יש פגם בחינוך הבנים האשמה תלויה בראשו של האיש יותר משל האשה

"וחמישיתו יוסף עליו", אצל האיש יש אות י' משם י"ה, שהיא חמשה יותר מאות ה' שאצל האשה

"וחמישיתו יוסף עליו", רמז על הכח של אי"ש שהוא עולה בגימטריא ה' יותר ממספר אש"ה

האשה יכולה להתגבר על היצר בזכות הסיוע שהיא מסייעת לבעלה ולבניה לעסוק בתורה

לכך: "וחמישיתו יוסף עליו", שהרי אנו רואים שאצל אי"ש יש ה' יותר מן אש"ה, וכל זה כדי לרמז שהאיש חייב לחנך את בניו בחמשה דברים שהאשה פטורה, אם כן מזה מוכח שהאשמה תלויה בו יותר ממה שתלויה בה.

"וחמישיתו יוסף עליו" אות י' לעומת אות ה'

חשבתי דרכי לבאר עוד מה שמטיל הכתוב על האיש את האחוריות בחינוך הבנים, ומפרש הסיבה לכך: "וחמישיתו יוסף עליו", על פי מה ששינינו בגמרא (סוטה יז): "דריש רבי עקיבא איש ואשה זכו שכינה ביניהן", ופירש רש"י שהוא שם י"ה שבין איש ואשה, אות י' אצל אי"ש ואות ה' אצל אש"ה, וצריך ביאור מדוע השרה הקב"ה דוקא שם י"ה בין איש ואשה.

ופירש ב"קרון לדוד" (פרשת חיי שרה) כי תפקידו של האיש הוא לעסוק בתורה, ואילו תפקידה של האשה היא להיות "עוזר כנגדו", להכין לו כל צרכי הבית כדי שיוכל לעסוק בתורה בלי שום מניעות. והנה שינו בגמרא (מנחות כט:): על הפסוק (ישעיה כו-ד): "כי ביה ה' צור עולמים", בשם י"ה צייר הקב"ה את שני העולמות, עולם הבא נברא באות י' ועולם הזה נברא באות ה'.

אמור מעתה כי מטעם זה השרה הקב"ה שם י"ה אצל איש ואשה, כי אות י' שאצל אי"ש באה לרמז שהאיש צריך לעסוק בעניני עולם הבא שהוא תורה ומצוות, ואות ה' שאצל אש"ה באה לרמז שהיא צריכה לסייע לו בהכנת עניני עולם הזה עכדה"ק. והנה אות י' שאצל איש היא חמשה יותר מהאות ה' שאצל אשה, וכבר נתבאר שזה רומז שהאיש צריך לעסוק בתורה שהיא בבחינת עולם הבא שנברא באות י'.

הנה כי כן מבואר היטב פירוש הכתוב: "והשיב את אשמו בראשו", שצריך להטיל האשמה על

הכישלון בחינוך הבנים בראשו של האיש יותר מהאשה, ומפרש הטעם לכך שהרי: "וחמישיתו יוסף עליו", אצל האיש יש האות י' משם י"ה שהיא חמשה יותר מהאות ה' שאצל האשה, לרמז שתפקידו לעסוק בתורה שהאשה פטורה, אם כן ודאי שהאחריות מוטלת עליו לחנך את צאצאיו בדרכי התורה שהוא חייב לעסוק בה.

התגברות האשה על היצר בכח תורתו של בעלה

ויש להרחיב עוד בביאור ענין זה, על פי מה ששינו בגמרא (ברכות ז): "אמר ליה רב לרבי חייא, נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא, [רש"י: תינוקות של בית רבן היו רגילים להיות למדים לפני רבם בבית הכנסת], ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן". ופירש רש"י: "ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת".

ויש לתמוה, על השאלה: "נשים במאי זכיין", הלא יש בידן הרבה מצוות ומעשים טובים, דהיינו כל מצוות עשה שאין הזמן גרמא וכן כל מצוות לא תעשה מלבד המצוות המיוחדות להן, וביארו ב"יערות דבש" (דרוש א) וב"בית שמואל אחרון" (פרשת בלק) על פי מה ששינו (ברכות יב): "אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות". ומפרש הרע"ב: "ולא זכיתי לא נצחתי לחכמים, ודומה לו בגמרא (מדה לח): בהא זכנהו רבי אלעזר רבנן, כלומר נצחם".

והנה כבר נתבאר שאי אפשר לנצח את היצר הרע רק על ידי לימוד התורה, נמצא לפי זה כי הנשים שאינן מצוות על לימוד התורה, אין בכוחן לנצח את היצר הרע שהרי אין בידן מצות לימוד התורה. וזהו ששאל רב לרבי חייא: "נשים במאי זכיין", כלומר במה יש בכוחן לנצח את היצר הרע הלא אין בידן מצות לימוד התורה.

"והשיב את אשמו בראשו" להפוך את הקטיגור לסניגור

לפי זה אומר ה"אהל דוד" חידוש גדול, כי הן אמת שעל ידי העבירה נברא קטיגור, שהוא מלאך מחבל ההולך אחרי האדם ומלפפתו ומוליכו לגיהנם, אולם הרי שנינו בגמרא (יומא פו:) כי על ידי תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות, נמצא כי על ידי זה נהפך גם הקטיגור לסניגור ומלאך רע נהפך למלאך טוב, ותחת אשר עד הנה הלך מאחורי האדם להובילו לגיהנם, הנה מעתה שנהפך לסניגור ילך לפני האדם כדי להוליכו לגן עדן.

וזהו פירוש הפסוק: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא", שיברא מלאכי חבלה אשר ילכו אחריו להביאו לגיהנם, העצה על כך היא שיחזור בתשובה על עוונותיו: "והתוודו את חטאתם אשר עשו", אולם מוסיף הכתוב להזהיר, שלא יסתפק בתשובה מיראה אשר זדונות נעשות כשגגות, אלא יעשה תשובה מאהבה ויגרום בכך, "והשיב את אשמו בראשו", שישב את "אשמו" הוא מלאך המקטרג שנברא מן העבירה, שישב לעמוד "בראשו" מלפניו ולא לאחוריו. אלו תוכן דבריו המתוקים.

ויש להוסיף תבלין לפרש לפי זה המשך הכתוב: "והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו יוסף עליו", על פי הידוע כי תשובה מיראה היא בבחינת ה' אחרונה מהשם הוי"ה, ואילו תשובה מאהבה היא בבחינת ה' ראשונה, כמו שכתב ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ג אות ד): "והנה ידוע לך תשובה תתאה מיראה הוא בבחינת ה' בתראה... ותשובה עילאה הוא תשובה מאהבה בבחינת ועשה טוב הוא בבחינת ה' ראשונה".

הנה כי כן זהו רמז הכתוב: "והתוודו את חטאתם אשר עשו", שמתחילה יעשה תשובה מיראה שעל ידי זה זדונות נעשות לו כשגגות, אמנם אחר כך יתעלה עוד לעשות תשובה עד כדי כך, "והשיב את אשמו בראשו", שישב את המקטרג שהלך מאחוריו שילך "בראשו", על ידי שיהפוך את הקטיגור לסניגור, ומפרש איך לעשות כן, "וחמישיתו יוסף עליו", שיוסיף לעשות תשובה בבחינת "חמישיתו" - ה' ראשונה של השם הוי"ה שהיא תשובה מאהבה.

נמצינו למדים מדברי ה"אהל דוד" חידוש גדול, כי על ידי תשובה מאהבה לא רק שהזדונות עצמם נהפכים לזכיות, אלא זאת ועוד, שגם

הגה"ק רבי דוד דייטש: "והשיב את אשמו בראשו",
ההפוך המקטרג לסניגור שילך בראשו ולא מאחוריו

ערוגת הבשם: השב מיראה צריך כפרה כהורג נפש בשגה
על שלא החזיר את המקטרג לסניגור בתשובה מאהבה

מגלה עמוקות: "והשיב את אשמו בראשו", ישיב בתשובה
על מה שפגם בשכינה הקדושה המאירה על ראשו

"וחמישיתו יוסף עליו", לתקן ה' אחרונה מהשם הוי"ה,
בבחינת תשוב"ה שהיא אותיות תשוב ה'

ודקדק המהרש"א, למה אצל המצוה אמרו: "מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא", ואילו אצל העבירה אמרו רק: "מלפפתו ומוליכתו ליום הדין", ולא אמרו שמקדמתו והולכת לפניו. ותירץ בלשון קדש:

"כבר הקדמנו בזה כי לפי המעשה נברא לו מלאך רוחני, אם סניגור ואם קטיגור, ושינה לשונו במצוה 'מקדמתו והולכת לפניו', ובעבירה 'מלפפתו ומוליכתו', על דרך משל כי למוליכין למקום שמחה וטובה, אין צריך המוליכו לאחוז בידו, דודאי ילך אחר המוליכו ולא ישמט ממנו, כן הוא במצוה, אבל ההולך לגרום צריך המוליכו ללפתו ולאחוזו שלא ישמט מליכך אחוריו, כן הוא בעבירה".

כלומר משל למה הדבר דומה למלך גדול, ששלח את משרתו להביא שר חשוב אל המשתה אשר עשה, ואז כאשר הם באים למלך הולך השליח לפני השר להורות לו הדרך, כי אינו חושש שהשר יברח שהרי כבוד גדול הוא להשתתף בשמחת המלך. אבל אם המלך שולח את משרתו להוביל את אחד המורד במלכות לבית האסורים, כי אז המשרת הולך מאחורי הנידון למשפט כדי שלא יברח ממנו, וכך הסניגור שנברא מהמצוה מקדים ללכת לפני המקיים את המצוה כי אינו חושש שיברח.

וזהו שדקדקו לומר: "כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא", כלומר שהסניגור שנברא מהמצוה מקדמתו ללכת לפניו, ועל זה מביא ראיה: "שנאמר והלך לפניך צדקך" - "לפניך" דייקא, כיון שאין כאן חשש שיברח. אבל אצל העבירה שנברא מקטרג שהוא מלאך חבלה, הנה עליו אמרו: "כל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין", כי הולך מאחוריו לשמור עליו שלא יברח ממנו.

על כך מתרץ: "באקרוי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנוי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן". כלומר שעל ידי זה יש לנשים חלק בלימוד התורה של בניהם ובעליהם, עד שנחשב כאילו הן עצמם עסקו בתורה, ועל ידי זה יש בכוחן לנצח את היצר הרע. נמצינו למדים מזה כי אין האשה מסוגלת להכניע את היצר הרע רק על ידי עסק התורה של בעלה שיש לה חלק בתורתו.

מעתה יומתק לפרש הכתוב: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה'", וגרמו בכך, "ואשמה הנפש ההיא", שהנפש של הבן או של הבת מעלו גם כן ח"ו מעל בה', "והתוודו את חטאתם אשר עשו", כאשר יתוודו האב והאם את חטאתם אשר עשו וגרמו בכך פגם לצאצאיהם.

"והשיב את אשמו בראשו", צריך להשיב את אשמו בראשו של האב יותר מבראשה של האם, ומפרש הטעם לכך: "וחמישיתו יוסף עליו", שהרי אנו רואים שהקב"ה הוסיף אצל אי"ש אות י', שהיא חמשה יותר מהאות ה' שאצל אש"ה, לרמז שתפקידו לעסוק בתורה שהאשה פטורה, אם כן ודאי שהאחריות מוטלת עליו לחנך את צאצאיו בדרכי התורה.

המקטרג הולך מאחוריו והסניגור מלפניו

כדרכה של תורה הנדרשת בשבעים פנים, הנה מה שמצינו בספר "אהל דוד" [הנדפס בספר "אמרי אש" "חומת אש" בני ברק תשס"ג] להגה"ק רבי דוד דייטש מגדולי תלמידי מרן ה"חתם סופר" זי"ע פירוש נשגב על פסוק זה: "והשיב את אשמו בראשו", על פי מה ששנינו בגמרא (ע"ז ה.): "כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר (ישעיה נח-ט) והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספק, וכל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין".

"איכה" - איך ה' איך פגמת באות ה'

על פי האמור מוסיף הינוקא לפרש מה שאמר החכם מכל אדם (קהלת ט-ח): "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר". כי גוף האדם הוא בבחינת "פתילה", שעל ראשו מאירה האש שהיא השכינה הקדושה. אולם כמו שאי אפשר לאש לבעור בלי שמן, כך אין השכינה יכולה להאיר על ראשו של אדם בלי שמן שהם מצוות ומעשים טובים. וזהו שאמר: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים", במצוות ומעשים טובים, "ושמן על ראשך אל יחסר", שלא יחסר שמן לשכינה כדי שתוכל להאיר על ראשך [ראה ב"לקוטי אמרים" לבעל ה"תניא" (פרק לה) שהביא ענין זה].

בתיקוני זוהר (תיקון סט קיא): מפרש לפי זה מה שכתוב אחרי שחטא אדם הראשון (בראשית ג-ט): "ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה", על פי הידוע כי ה' אחרונה מהשם הוי"ה היא רמז על השכינה הקדושה. וזהו שאמר לו הקב"ה: "איכה" - אותיות "איך ה'" - כלומר "איך" פגמת באות ה' שהיא השכינה, אשר גירשת מעל ראשך בחטאך.

לפי זה מפרש ה"מגלה עמוקות" מה ששנינו בגמרא (ברכות מ): "אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי יהודה אומר חטה היתה". הרמז בזה כי חט"ה היא אותיות חט-ה, כלומר שחטא ופגם באות ה' שהיא השכינה. וזהו ענין מצות "תשובה" שהיא אותיות "תשוב-ה", להשיב את האות ה' שהיא השכינה, שתאיר על ראשו של אדם כמו שהיה קודם החטא.

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא", כי על ידי החטא הוא מועל מעל בה' לגרש את שכינתו מעל ראשו, "והתוודו את חטאתם אשר עשו, והשיב את אשמו בראשו", שיישיב בתשובה שלימה על אשר אשם ופגם "בראשו", היא השכינה שעל ראשו, "וחמישיתו יוסף עליו", שיוסיף להחזיר על ראשו חמישיתו, היא אות ה' שמספרה חמשה, דהיינו שיחזיר את השכינה אות ה' שתאיר על ראשו בבחינת תשובה - תשוב ה' עכדה"ק.

להפוך את העוונות לזכיות, אבל אם הוא שב בתשובה מאהבה אשר זדונות נעשות כזכיות, כי אז גם המקטרג נהפך למלאך של רחמים ונשאר בחיים. נמצא כי העושה תשובה מיראה הוא בבחינת הורג נפש של המקטרג בשגגה [כי בודאי היה חפץ להפכו למלאך של רחמים ולהשאירו בחיים], וזהו שאמרו שעל ידי תשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות, כי צריך כפרה על המקטרגים שנתבטלו מן העולם שלא הפכם למלאכי רחמים.

"וחמישיתו יוסף עליו" לתקן ה' אחרונה

נסיים בדבריו הקדושים של המקובל האלקי בעל "מגלה עמוקות" (פרשתנו ד"ה בזהר), שמפרש בדרך עבודה פסוק זה: "והשיב אשמו בראשו", על פי המבואר בזהר הקדוש (פרשת בלק קפז). בשם הינוקא בנו של רב המנונא סבא שהיה ילד פלא עם נשמה גדולה, ודרש לפני התנאים תלמידי רשב"י דברים נשגבים, ואחד מהדברים שדרש לפנייהם הוא בלשון הזהר הקדוש:

"פתח ואמר, (קהלת ב-ד) החכם עיניו בראשו וגו', וכי באן אתר עיניו דבר נש, אלא בראשו, דילמא בגופו או בדוועיה, דאפיק לחכם יתיר מכל בני עלמא. אלא קרא הכי הוא ודאי, דתנן לא יהך בר נש בגלוי דרישא ארבע אמות, מאי טעמא, דשכינתא שריא על רישיה, וכל חכים עיניו ומילוי בראשו אינון, בההוא דשריא וקיימא על רישיה".

ביאור הדברים, כי הינוקא תמה על מה שאמר החכם מכל אדם: "החכם עיניו בראשו", איך שייך לשבח את החכם שעניו בראשו, הלא כל אדם בעולם עיניו בראשו ולא בגופו או בידיו, אם כן מדוע משבח בכך את החכם שעניו בראשו יותר מכל שאר בני העולם. ומתרץ הינוקא על פי המבואר בגמרא (שבת קנו). שאסור ללכת ארבע אמות בגילוי ראש כדי שתהיה לו יראת שמים.

ומפרש הינוקא הטעם לכך: "דשכינתא שריא על רישיה", משום שהשכינה שורה על ראשו, ומחמת יראת השכינה ראוי שיקסה את ראשו. וזהו פירוש הכתוב: "החכם עיניו בראשו", שמסתכל תמיד בעיניו על השכינה הקדושה, ואינו מסיח דעתו ממנה בבחינת (תהלים טז-ח): "שויתי ה' לנגדי תמיד", וכל דיבוריו ומעשיו מכוונים לכבוד השכינה שעל ראשו, שלא יגרום ח"ו בעוונותיו לגרש את השכינה מעל ראשו.

מלאכי חבלה שנבראו מהעוונות אינם מתבטלים מן העולם, אלא נהפכים למלאכי רחמים בבחינת: "והשיב את אשמו בראשו".

רעיון נשגב של "ערוגת הבשם"

יש להעיר כי רעיון נשגב זה מצינו גם כן ב"ערוגת הבשם" (פרשת וישלח ד"ה ויירא יעקב הב'), שעמד על מה שאמרו בגמרא (יומא פו): כי על ידי תשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות, ולכאורה יפלא כי הן אמת שאין בכח תשובה מיראה להפוך את העוונות שיחשבו כזכיות, אבל מהי הסברא לומר שהזדונות נעשות שגגות, ממה נפשך אם תשובה מיראה נחשבת לתשובה היה ראוי לומר שאין כאן עוונות ולא זכיות, ואם תשובה כזו אינה נחשבת הרי נשאר הזדונות במקומם.

וביאר הענין על פי מאמר המדרש (ילקוט שמעוני נחום רמז תקסא) על הפסוק (תהלים קמה-ט): "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו - טוב ה' לכל, יכול לכל, תלמוד לומר ורחמיו על כל מעשיו". ופירש הגה"ק החיד"א ב"מדבר קדמות" (מערכת אות לד) על פי מה ששנינו במשנה (אבות פ"ד מ"א): "העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עברה אחת קונה לו קטיגור אחד". כי על ידי קיום המצוה נברא מלאך טוב שממליץ טוב על האדם, ואילו על ידי העבירה נברא מלאך רע שמקטרג על האדם.

והנה כאשר אדם שב בתשובה מיראה, כי אז מבטל הקב"ה את החיות של המלאך המקטרג, ולכאורה מכיון שטוב ה' לכל היה ראוי שירחם עליו הקב"ה שלא לבטלו מן העולם, אבל היות שנברא על ידי העבירה אין הקב"ה מרחם עליו, כי אם ישאר בחיים הרי ימשיך לקטרג על האדם ויזכיר את העבירה.

וזהו ביאור המדרש: "טוב ה' לכל, יכול לכל", פירוש יכול שהקב"ה הוא טוב אפילו על המקטרג שנברא מהעוונות, שמרחם עליו הקב"ה להשאירו בחיים, "תלמוד לומר ורחמיו על כל מעשיו", הקב"ה אינו מרחם רק על "כל מעשיו" שהוא עצמו ברא, אבל המקטרג שנברא מהעוונות אינו "מעשיו" של הקב"ה אלא מעשה בני אדם, לכן אין הקב"ה מרחם עליו אלא הוא מתבטל מן העולם.

מוסיף על כך ה"ערוגת הבשם", כי כל זה הוא רק אם החוטא שב מיראה, שאז אין בכח התשובה